

Marko Babić
ŠUTNJA VELIKE SUBOTE

Zajedno s Velikim petkom i uskrsnom nedjeljom, Velika je subota sastavni dio vazmenog trodnevlja, toga “*sjajnog vrhunca čitave liturgijske godine*”, kako je istaknuto u Općim načelima o liturgijskoj godini i kalendaru (br.18). Bogoslužje prvoga i trećega dana toga trodnevlja veoma je razrađeno i obredno obogaćeno. I kad se u teološko-liturgijskoj literaturi obrađuje vazmeno trodnevlje, pozornost je usmjerena na prvi i treći dan, a dan Velike subote redovito se preskače, ili samo usputno spominje s obrazloženjem da je to aliturgijski dan, to jest dan bez euharistijske svečanosti, ali i bez osobite obrednosti. U misalu je samo kratka napomena uz taj dan: “*Na Veliku subotu Crkva ostaje uz grob Gospodinov razmatrajući njegovu muku i smrt i uzdržava se od misne žrtve. Oltar je gô.*” Toga dana Crkva ne slavi sakramente, a i pričest se može podijeliti samo kao popudbina umirućima.

VELIKA ŠUTNJA I SAMOĆA

Treba li taj dan zbog svega navedenoga ostati “prazan i pust” i u vjerničkom proživljavanju “*vrhunca liturgijske godine*”? Može li se, i treba li se, nečim ispuniti ta “praznina” ili se trebamo zadovoljiti iščekivanjem uskrsne radosti u postu, šutnji i tišini? Možemo se, s pravom, zapitati s auktorom “Drevne homilije” što se čita u časoslovu ovoga dana: “Što je ovo danas? Velika tišina na zemlji, velika šutnja i samoća, velika smirenost ...” Govorimo o trodnevlju, a u vjerničkoj praksi i teološko-liturgijskoj razradi sve je svedeno na dvodnevlje. Vrijeme između prvoga i drugoga dana velika je praznina i za asketsku praksu i za teološko doumljivanje. Kao da taj drugi dan ima jedinu svrhu da popuni broj trodnevlja. Kao da ne znamo čime bismo ispunili i kako

suvislo osmislili vrijeme između smrti na Veliki petak i uskrsnuća na uskrsnu nedjelju. Ni u teoriji ni u vjerničkoj praksi.

Može li nam u tome pomoći kršćanska predaja, osobito ona najstarija? Što je o tome zabilježeno u Svetom pismu? Odgovor, barem u polazištu, možemo potražiti u cjelovitoj interpretaciji Kristova pashalnog otajstva izražena u Apostolskom vjerovanju: *“Vjerujem u ... Isusa Krista ... koji je raspet, umro i pokopan; sišao nad pakao, treći dan uskrsnuo od mrtvih ...”*. Osmišljavanje Velike subote, obredno i asketski, tijesno je povezano uz vjerovanje da je Isus između svoje smrti i uskrsnuća od mrtvih *“sišao nad pakao”*, ili, možda bi ispravnije bilo reći, *“u podzemlje”*.

U isповijedanju otajstva Krista koji je *“sišao u podzemlje”* nalazi se trajna teološka misao prisutna, s jedne strane, u rijetkim svetopisamskim natuknicama, a s druge strane obilato prisutna u mitsko-apokaliptičkim književnim proizvodima staroga kršćanstva oslonjena ponajprije na apokaliptičku starozavjetnu literaturu. Zbog toga je teološko zaključivanje otežano, a patrističko je zanimanje usmjereno prema raznolikim adresantima, čak i međusobno suprotstavljenim. Dodamo li k tome i činjenicu da je u Nicejsko-carigradskom simbolu vjerovanja ispušten dio o silasku u carstvo mrtvih, teološko je zaključivanje još više otežano. Osobito zbog činjenice da se taj simbol skoro isključivo koristi u misnom bogoslužju nakon najnovije obnove misala pa je vjernicima uskraćeno i samo spominjanje Isusova silaska u carstvo mrtvih.

Vrijeme Velike subote tijesno je povezano sa stvarnošću Isusove smrti koja je još jedan pokazatelj da se on u potpunosti solidarizirao sa sudbinom smrtnoga čovjeka, a to solidariziranje doseže svoj vrhunac u umiranju i smrti. U susretu sa smrću čovjek obično zašuti. Urs von Balthasar dobro primjećuje: *“Uz smrt se povezuje šutnja, ne samo zbog toga što proizlazi iz žalosti živućih, nego ponajprije zbog toga što šutnja pripada svjesnosti završetka i smrtnog stanja.”* Govor, dakle, o Velikoj suboti narušava tu dvostruko posvećenu šutnju, bilo da se povezuje uz smrt kao takvu, bilo uz smrt Isusovu.

Sveto pismo potvrđuje Kristov silazak u podzemlje u više tekstova. Najizrazitije u Prvoj Petrovoj poslanici (3,18-20): *“Krist je umro jednom za grijeh, pravedan za nepravedne, da vas privede k Bogu – ubijen doduše u tijelu, ali oživljen u duhu. U njemu otiđe i propovijedati duhovima u tamnici, koji bijahu nekoć*

nepokorni, kad ih ono Božja strpljivost iščekivaše u vrijeme Noino dok se gradila korablja u kojoj nekolicina to jest osam duša bi spašeno vodom.” To je potvrda da je svijest o Isusovu boravku u carstvu mrtvih između smrti i uskrsnuća bila veoma živa u prvoj kršćanskoj zajednici, a zabilježena je kao poruka i utjeha svim smrtnicima. To nam uvjerenje prenosi i Judina poslanica kad raspravlja o sudbini krivih učitelja i kaznama koje im prijete navodom iz Henokove knjige na koju se, vjerojatno, nadovezuje i navedeni Petrov tekst. “O njima prorokova sedmi od Adama, Henok: ‘Gle, dođe Gospodin s Desettisućama svojim suditi svima i pokarati sve bezbožnike za sva njihova bezbožna djela kojima bezbožno sagriješise i za sve drzovite riječi koje, grješni bezbožnici, izrekoše protiv njega” (Jd 14-15).

U ISKUSTVU SMRTNE TAME KRIST POBJEĐUJE KNEZA TAME

Smisao navedenoga Petrova teksta naglašava Kristovu potpunu solidarnost s grješnicima i obuhvaća čitavu ljudsku povijest. Koristeći kasno judejsku terminologiju, govori se o “tamnici”, o Podzemlju, o carstvu mrtvih gdje Krist naviješta spasenje duhovima prošlih vremena, što bi trebali biti oni koji iščekuju konačan sud, prema aleksandrijskoj i sirijskoj inačici teksta, ili pak palim anđelima prema Knjizi Henokovoj, napisanoj u 2. st. pr. Krista. Čini se da je navedeni Petrov tekst blizak drugoj inačici prema kojoj se radi samo o proglasu suda da su ratoborni duhovi osuđeni.

Odatle izvodimo dva zaključka: 1. Kristovo djelovanje obuhvaća sva vremena i čitav prostor; 2. Krist je vjerni svjedok koji potvrđuje Božje djelovanje prema svima, pa čak i prema neprijateljima Božjim. Teološka tema u svojoj dubini naglašava Isusovu stvarnu solidarnost s ljudskim stanjem u tamnici groba, a tu bi solidarnost dobro bilo dalje produbljavati i obredno uprisutniti.

Povijesna danost sadržana u evanđeljima potvrđuje nam Isusov pokop što nije uzrokovano samo smrću, nego i smrtnim stanjem kroz tri dana prije uskrsnuća. Kao i obično, opisi nisu kronološki, nego ponajprije žele naznačiti Isusovo stanje u smrti. “Kao što Jona bijaše u utrobi kitovoj tri dana i tri noći, tako će i Sin čovječji biti u srcu zemlje tri dana i tri noći” (Mt 12,40).

Isusov silazak u carstvo mrtvih česta je tema kršćanske literature, osobito u apokrifima. Tako *Nikodemovo evanđelje*, koje je napisano između 4. i 5. stoljeća, pripovijeda o Kristovu silasku u podzemlje na temelju Psalma 24. Na temelju toga psalma (osobito od 7. do 10. retka) spominje se svečani ulazak kovčega Božjega u Jeruzalem u Davidovo vrijeme (usp. 2 Sam 6) te u vrijeme kralja Salamona (1 Kr 8). Taj psalmski okvir daje navješćaju silaska u podzemlje slavljeničku i proslavljenu dimenziju, opisujući ga kao ulazak u mjesto gdje će Isus uspostaviti svoju kraljevsku moć.

Taj apokrifni spis koristi se i opisom vojničkog pohoda u kome Krist osvaja tvrđavu kojom je zapovijedao Sotona. Osobito je živopisan opis užasa i strave koji je nastao među zlodusima i nadu kod zatvorenih sužnjeva. Donosimo jedan odlomak iz Nikodemova evanđelja.

“Dok su sotone međusobno razgovarale o tome, začu se jaki glas poput groma koji reče: ‘Nek se dignu vaša vrata, Sile i Moći, i neka ostanu podignuta vrata vječna da uniđe Kralj Slave.’” Čuvši to, Podzemlje reče Sotoni: *“Iziđi, ako možeš i spriječi ga!”* Sotona iziđe van. Potom Podzemlje reče svojim duhovima: *“Zatvorite vrata i dobro ih utvrdite broncom i čeličnim zasunima te zamandalite moje ključanice. Osigurajte svako mjesto budno stražareći, jer uđe li on ovdje, ajme nama, sve će nas pohvatati.”* Čuvši te riječi, svi praoci počеше vikati protiv njega govoreći: *“Žderonjo nezasitni u svakom pogledu, otvori da bi mogao ući Kralj slave!”* Zar David nije prorekao: *“Zar ne znaš, slijepče, da sam ja za života prorekao ovim riječima: ‘Dižite, Vlasti, vrata svoja?’”* A Izaija reče: *“Predviđajući to po Duhu Svetomu, napisah: Mrtvi će uskrsnuti, probudit će se oni što snivaju u grobovima i razveselit će se oni koji budu na zemlji. I opet: Gdje je, smrti, tvoja strjelica? Gdje li je, Podzemlje, tvoja pobjeda?”*

Tada se iznova začu glas koji govoraše: *“Dižite se, dveri!”* I Podzemlje, čuvši po drugi put taj glas, odgovori kao da do tada nije razumjelo: *“Tko je taj Kralj slave?”* Tada rekoše anđeli Božji: *“Gospodin snažan i junačan, Gospodin silan u boju!”* I na te riječi, gvozdena vrata odmah padoše polomljena i raskinuše se željezne ključanice i svi mrtvaci koji bijahu svezani oslobodiše se svojih okova, a s njima i mi. A Kralj slave uđe u obličju čovjeka, a sve tmine Podzemlja rasvijetliše se.”

U tom fantastičnom opisu očituje se dramatična borba između Kristove moći i moći Sotone te potpuni poraz vladavine posljednjega.

Bartolomejevo evanđelje, koje citiraju Jeronim, Epifanije i Dionizije Aeropagit, koristi se istim okvirom, premda je govor o tome dosta različit od prethodnih. Prema Bartolomejevu evanđelju, Isus bi sišao u podzemlje odmah nakon što je izdahnuo na križu i prije nego je njegovo tijelo skinuto s križa. Tim vremenskim detaljem spis želi naglasiti stvarnost smrti i smrtnog stanja.

I spomenuta davna *Homilija iz 4. stoljeća*, nepoznatog autora, svjedoči o takvoj vrsti literature. Susret Krista s Adamom u podzemlju opisan je prema liturgijskom uzorku što tekstu daje simboličko-tipsku vrijednost liturgijskog slavlja. Dugi Isusov monolog upravljen Adamu odvija se po shemi dviju slika: s jedne je strane Bog koji ispunja djelo spasenja u svome Sinu; s druge su strane djeca u osobi praroditelja koji su spašeni i proslavljeni u Bogu.

To je uvjerenje našlo svoje mjesto u Apostolskom vjerovanju, ali i u najsvečanijem dijelu današnje Četvrte euharistijske molitve u kojoj, odmah nakon posvete, svećenik ističe da *“slaveći spomen-čin svoga otkupljenja, spominjemo smrt Kristovu i njegov silazak u carstvo mrtvih ...”*. Liturgijska praksa da se u misnom slavlju skoro ne moli primjer Apostolskog vjerovanja, a ni s četvrtom euharistijskom molitvom nije ništa bolje, sigurno doprinosi da se i ne uočava bitnost i domet poruke članka vjere o Isusovu silasku u carstvo mrtvih te, kao logična posljedica, ni obredni značaj i smisao dana Velike subote. Sva je pozornost usmjerena prema uskrsnom bdijenju i najavi radosti zbog uskrsnuća. Praznina koja je nastala nakon Isusova ukopa ostaje samo praznina ispunjena tišinom i iščekivanjem.

CJELOVITO KRISTOVO PASHALNO OTAJSTVO

Ističući spasenjsku ulogu Krista umrla i uskrsnula, Petar naglašava spasenjsku ulogu Kristova djela za sve grješnike. Krist je predstavljen u slici sluga koji umire *“pravedan za nepravedne”*, predaje svoj život gubeći ga za sebe u solidariziranju sa zajednicom grješnika da je tako *“privede k Bogu”*. Petar ne zaboravlja da je tim činom Isus *“doduše ubijen u tijelu, ali oživljen*

u duhu". Duh i tijelo označuju dva vida postojanja, a to je u potpunosti ujedinjeno u Kristu. Tijelo označuje privremenost i smrtnost, što je vlastitost čovjekove naravi, a duh označuje život konačne pobjede, što je vlastitost božanske dimenzije. U tome vidimo da smrt i život upotpunjavaju sveukupnost Kristove osobe u njegovoj povijesnoj dimenziji. Zajedničko je ljudskoj slabosti koja uključuje i smrt. Međutim, božanska dimenzija omogućuje sudjelovanje u pobjedi života svima koji dijele njegovu sudbinu.

Solidarnost s ljudima u smrti i omogućivanje sudjelovanja u božanskom životu uključuje sadašnju, prošlu i buduću vremensku dimenziju. Svojom pobjedom Krist se potvrdio kao gospodar svega stvorenoga i sveukupne povijesti. Petrova poslanica u tom svjetlu ide u prošlost koristeći se tajanstvenim sibilskim izrazom: "*U duhu otiđe propovijedati duhovima u tamnici.*" To je jeka općenito prihvaćena uvjerenja prve Crkve da je Isus – u vremenu između smrti i uskrsnuća – sišao u život onkraj groba "*u srce zemlje*". Razlažući smisao otajstvenog silaska i boravka u podzemlju, Prva Petrova približava to otajstvo slikama kojima se koristila kultura kasnog judaizma, a bile su dobro poznate i veoma bliske prvim kršćanima u Jeruzalemu.

Upotrijebljena je slika "tamnice" u kojoj su zasuznjeni i okovani pali duhovi. Ta je tamnica smještena u blizini središta zemlje i specificira klasični starozavjetni Šeol koji označuje carstvo mrtvih u općenitom poimanju. Ključeve tog mjesta "*Smrti i Podzemlja*" dobio je Sin čovječji koga Ivan gleda u Otkrivenju kao onoga koji "*bijaše mrtav, a evo živi*" (Otk 1,18). Krist silazi u to mjesto *da bi navijestio spasenje* (upotrijebljen je tehnički izraz za evanđeosko naviještanje – *kerusso*), tj. da govori o sebi i o otajstvu svoje smrti i uskrsnuća onima koji su se tamo nalazili, jer oni su simboličnim brojem osam znak prošlog vremena.

Opisujući Isusov silazak u carstvo mrtvih, Petar govori o *duhovima* koji čekaju u tamnici. Tko su ti duhovi? Prema nekim tumačima, to su duše živih i mrtvih ljudi koji su iščekivali posljednji sud. To je veoma rašireno i skoro općenito prihvaćeno mišljenje. Na to se nadovezuje i formulacija Apostolskog vjerovanja: ... *siđe nad pakao (podzemlje)* ... s Petrovim obrazloženjem *propovijedati duhovima u tamnici*. Tu je, ipak, potrebno imati na umu da u Novom zavjetu termin *pneumata*

– *duhovi*, bez dodatne specifikacije, ne označuje “duše” smrtnih ljudi, nego duhovna bića, dakle, anđele.

Zbog svega navedenoga, razmatrani Petrov tekst blizak je Henokovoj apokaliptičkoj knjizi koja govori o Božjem sudu palim anđelima. To su oni koji su iskvarili ljudski rod u Noino vrijeme. Pisac Henokove knjige tako očitava šesto poglavlje Postanka, u kome se govori o “sinovima Božjim” koji se sjedinjuju sa „sinovima ljudskim“ stvarajući tako gigante. Septuaginta je te “sinove Božje” prevela s àngheloi – anđeli. Dakle, prema Henokovoj knjizi, ti bi anđeli bili oni koji su naveli ljude na pokvarenost i zbog toga kasnije kažnjeni potopom.

86

Prva Petrova prihvaća interpretaciju prema kojoj su anđeli držani u tamnici i tu iščekivali sud. U tom kontekstu Kristov navještaj anđelima u tamnici ne može biti spasenjska ponuda, nego proglas osude pobunjenim duhovima. Ne zaboravimo da je nakana Petrove poslanice ova: podržati kod kršćana nadu u iskušenjima što ih proizvodi neprijateljski i ratoborno raspoložen svijet. Kršćani su pozvani da se u svemu solidariziraju s Kristom kao što se Krist u svemu solidarizirao sa smrtnim čovjekom.

Taj Petrov figurativni način govora, nadahnut mitskim slikama apokaliptičke literature, želi istaknuti da Kristovo spasenjsko djelovanje obuhvaća sveukupnost vremena i prostora solidarizirajući se u svemu s ljudskom sudbinom “*u obličju grješna tijela*” (Rim 8,3). Upravo je to zahtijevala logika ljudskog umiranja koje je dovedeno do krajnjih posljedica.

Krist se očitovao kao vjeran svjedok Božjega djelovanja i to je objavio kao ostvarenu činjenicu svim stvorenjima koja su shvaćena kao skupina protiv Boga. Kazna za čovjekov grijeh nije samo smrt tijela, nego i kazna za dušu. Sv. Andrija Kretski dubokoumno zapaža da se Krist želio s nama izjednačiti “*putujući u središte smrtne tame gdje su duše svezane i okovane neraskidivim kladama*”. Tu nikako ne može biti govor o Kristovoj trijumfalnoj povorci s kojom svečano prolazi kroz Podzemlje. U evanđelju se spominje kako se između gavana i Lazara nalazi *provalija velika*, čime se sugerira međusobno stanje dvojice smještenih na suprotnim stranama.

Radi se, dakle, samo o teološkoj temi potpune Kristove solidarnosti s čovjekovim stanjem. A solidarnost želi jednostavno izraziti da se nalazi u istoj osamljenosti. To je stanje posljednji čin Krista poslušna Ocu sve do krajnosti, čin takve poslušnosti

da ona ukorjenjuje plod križa u bezdan izgubljenosti i smrti, iz čega će uslijediti spasenjska svjetlost što obasjava *“sve ograde stvaranja ... da bi svatko mogao svugdje pronaći Logos. Čak i u izgubljenom svijetu demona”* (Sv. Atanazije).

ISUS JE STVARNO ISKUSIO NAPUŠTENOST U SMRTNOM STANJU

U evanđeljima je jasno i veoma detaljno opisan Isusov pokop u kome je mrtvac položen u zemlju. U tome je sadržana i tvrdnja da se i Isusova duša našla među mrtvima. A to je Isus najavio uspoređujući svoju konačnu sudbinu sa sudbinom Jone koji je *“boravio tri dana i tri noći u utrobi morske nemani, (a) tako će i Sin čovječji boraviti tri dana i tri noći u utrobi zemlje”* (Mt 12,39-40). Tu nam je jasno pokazano da Isus nije iskusio samo smrt, nego i smrtno stanje. Na sebe je u potpunosti primijenio “znak Jone proroka”, koji se u svojoj molitvi obraćao Bogu: *“Iz utrobe Podzemlja zazvah te, i ti si mi čuo glas”* (Jn 2,3).

Izraz *znak Jone proroka* stavlja u središte pažnje taj misteriozni prostor u kome je Isus iskusio smrtno stanje što očekuje svakoga čovjeka. Dakle, činjenica da je Isus “sišao u Podzemlje” izražava vjeru da je Isus stvarno umro i da je među mrtvima proveo tri dana. Njegova sudbina, dakle, nije različita od naše. On je umro kao i svi drugi, boravio među mrtvima, to jest na mjestu koje se ne može opisati, ali doziva u pamet stanje napuštenosti. I solidarnost (izjednačavanje) Krista umrlog na križu, pokopanog i onoga koji siđe u podzemlje, pripada svima onima koji su podložni vlasti smrti, bilo da je shvaćamo fizički ili duhovno, premda je neprikladno potpuno razlikovati fizičku i duhovnu smrt. Isto vrijedi za usvajanje značenja podzemlja. Kristova je pobjeda na čitavoj smrtnoj fronti: on ima vlast *“svezati jakoga ... ući u njegovu kuću i oplijeniti ga”* (Mk 3,27). To su izrazi što označuju Kristovo potpuno obaranje na zemlju neprijatelja, nakon što je prodro na najskrovitije područje njegove vlasti.

Ispovijedanje vjere na temelju opisane slike uključuje: Uskrsnuli naviješta novi život jer je njegova smrt stvarna i istinita; neizbježna smrt kroz koju je Krist prošao u svim njezinim stadijima, pobijedena je zbog toga jer je on stvarno živ kao što je stvarno bio i mrtav.

SILAZAK U PODZEMLJE NAVJEŠTAJ JE POBJEDE ŽIVOTA NAD SMRČU

Za svete oce davne Crkve, Krist je sišao u podzemlje i tu ponovio propovijed koju je držao na zemlji, dajući zatvorenicima prigodu obraćenja, ako su bili grješnici, ili upoznati evanđelje, ako su bili iz Staroga zavjeta. S te strane, izgleda da se na Krista propovjednika u podzemlju poziva 1 Pt 3,19, premda je teško prihvatiti ovisnost Petrova teksta i te otačke slike. U svakom slučaju, i istočna i zapadna predaja ujedinjene su u navješčaju nade utemeljene na Kristu koji je prikazivan kao *svjetlo u svim tminama*.

88

Istočna se predaja više koristi slikom Kristova pobjedničkog pohoda u podzemlje jer je Kristovo pashalno otajstvo na Istoku zadobilo slavljeničko obilježje pobjede nad carstvom smrti. Istok je manje proživljavao teološku formulaciju nastalu kao rezultat striktnoga znanstvenog istraživanja, a puno se više hranio liturgijsko-slavljeničkom teologijom koja je bila u službi mistagogije. Zapad je, naprotiv, bio oprezan bojeći se da bi obilje slika moglo završiti u stvaranju mita o silasku u podzemlje, čak dotle da bi prikazi što su nadodani Svetom pismu mogli postati prepreka pravom shvaćanju evanđeoske riječi. Tražila se, dakle, demitizacija sve literature i povratak bitnome objavljenoga teksta.

U tome su bliski sa stilom evanđeoskih tekstova koji svjesno izbjegavaju uveličavanja i nadodavanja apokaliptičke literature. Budući se svijet u evanđeljima nikada ne uspoređuje sa zemaljskim svijetom. Zbog toga se Isus jasno opredijelio u prikazivanju života nakon uskrsnuća protiv saduceja koji su mu htjeli postaviti zamku tražeći odgovor kome će, nakon uskrsnuća, pripasti žena koja je u ovom životu pripadala sedmorici muževa (Usp. Mk 12, 25). Jedina sigurna stvar koja je povezana uz budući život jest blizina ili udaljenost čovjeka od Boga. Nitko ne može dokučiti formu koju poprima blizina s Bogom, a podzemlje nije prikazano kao kozmička stvarnost, nego samo kao čovjekova mogućnost odnosa s Bogom, a ostvaruje se na nebesima.

ŠTO ZNAČI ZA VJERNIKA “SIĆI U PODZEMLJE”?

Podzemlje, Šeol, prebivalište je mrtvih i simbol smrti što vlada u čovjekovu životu. To je mjesto odsutnosti Božje. Dospije li čovjek u to “carstvo mrtvih”, nema mu izlaska. Čovjekovo je

stanje stalno podložno smrti. Izbaviti ga može samo Bog u kojega treba polagati nadu pa i onda kad je sve *protiv svake nade*. Isus je u punini iskusio tu napuštenost u smrti i smrtnom stanju što je simbolika groba u koji je položen. Tada je prekinuta njegova djelatnost kao što to biva kod svakoga mrtvacu. Podzemlje je simbolički način govora u odnosu na dušu, a grob je simbolika povezana s njegovim tijelom.

Ta je vjera lijepo izražena u jednom himnu istočne kršćanske liturgije: *“U grob s tijelom, / U Podzemlje s dušom, / Bog u raju s razbojnikom, / Na kraljevskom tronu ti si, Kriste, / S Ocem i Duhom Svetim.”*

Silaziti s Kristom u Podzemlje za vjernika znači nadati se protiv svake nade da će Bog razoriti neuklonjivost smrti koja je posljednja utvrda neprijateljske Sile. To je ujedno i slika oslobođenja od smrti grijeha koji vodi u Podzemlje. Povjerenje u Boga da će to izvesti i u trenutcima svoje odsutnosti i osjećaja da nas je napustio, vrhunac je nasljedovanja Krista koji nije izgubio vjeru u konačnu Božju pobjedu čak ni u trenutcima vapaja: *“Bože moj, zašto si me napustio!”* Nije podlegao napasti praroditelja koji su pokušali tražiti sreću izvan Boga. Zbog te je poslušnosti zadobio *“ključeve smrti i podzemlja”*.

I to je vesela poruka svakom vjerniku. Uza sve što uključuje sudjelovanje u istinskom umiranju Isusovu i iskustvu odsutnosti Boga. To je vrijeme pridržano nevidljivom Božjem djelovanju. Ali i crna rupa u koju se ne upada samo zbog toga jer smo povezani na šutljivu Kristovu nadu u Podzemlju. To je vrijeme bez ijedne riječi i traje od trenutka Isusove predaje duha na križu do slavnog očitovanja u svjetlosti Uskrsa.

Čovjek Isus umro je u napuštenosti od Boga. Prepustio je svoje božanstvo Bogu Ocu koji ga je stavio u stanje sluge skrivajući to svima, čak i njemu samome, pa je u svojoj smrti izgledao kao običan čovjek nesretne sudbine. Božja je odsutnost shvaćena kao gubljenje smisla vlastite čovječnosti.

Velika je subota zbog toga dan šutnje. To je mučna šutnja sjemena bačena u zemlju. Čovjek ga ne vidi, ali mu se nada. *“Sedmi dan se odmori”*, kaže Knjiga postanka. Sedmoga dana Bog završi svoje djelo i odmori se. Sedmoga dana i Krist završi svoje djelo spasenja nakon odmora u krilu majke zemlje. U hladno krilo groba palo je sjeme i skriveno iščekuje da donese rod. Tu

se krije određena sličnost između iščekivanja Velike subote i vremena iščekivanja rađanja Sina u materinu krilu.

Istočna ikonografija pozna takvu usporedbu: špilja rođenja jednaka je špilji po kojoj Krist, Sin Božji, silazi u podzemlje. U Isusovu silasku prije rađanja prikazano je Marijino krilo i bezgranična čistoća Riječi koja se utjelovila u samoći i šutnji povijesti, daleko od bezgranične slave Očeve. Na Veliku subotu Krist je prikazan u carstvu mrtvih, a bezgranična čistoća Riječi prekriva sve grijeha i svu tamu, ali i tu je u tišini i osamljenosti, jer Sin treba tražiti Oca tamo gdje se ne nalazi.

90

Nalazimo se u nedokučivu otajstvu Velike subote: Otac se sakrio, a Sin je prisiljen tražiti ga tamo gdje on sigurno nije. Tako se *“naučio slušati i postigavši savršenstvo, posta svima koji ga slušaju začetnik vječnoga spasenja”* (Heb 5,8-9). U najvećoj udaljenosti, u odsutnosti Božjoj kuša se potpuna poslušnost. Tu sazrijeva savršena ljubav, a zrno je spremno darovati klas. A taj je klas početak novoga stvaranja.

Otajstvo je Velike subote neuobičajeno. U središtu njezine tišine nalazi se križ, ali bez Isusa rassetoga. Od tragičnog događaja njegove smrti ostao je samo znak smrti bez mrtvacu. Na taj dan sve šuti. Sveti Toma Akvinski veli: *“Krist je sišao u Podzemlje radi našega spasenja pa i mi trebamo često silaziti tamo ...”* Monaška je duhovnost poznavala i opisivala takav način askeze. Tako Silvan s brda Atosa piše:

“Jednom sam zgodom sjedio u svojoj ćeliji, kad se ćelija iznenada ispuni zlodusima. Pomolih se žarko i Gospodin ih otjera, ali oni se povratije. Tada ustadoh da se prostrem po zemlji pred ikonom, ali zlodusi me opkoliše, a jedan od njih se postavi ispred mene tako da se nisam mogao prostrijeti pred ikonom jer bi izgledalo kao da sam se prostro pred njim. Tada iznova sjedoh i rekoh: ‘Gospodine, vidiš li da bih želio moliti čistim duhom ali zlodusi me u tome sprječavaju. Reci mi što trebam činiti da se udalje od mene?’ I dođe mi u duhu odgovor od Gospodina: ‘Oholice su uvijek tako napastovane od zloduha.’ Tada rekoh: ‘Gospodine, milosrdni Bože, moj duh te poznaje, reci mi što mi je činiti da bi mi duša bila ponizna?’ I Gospodin mi na moje pitanje odgovori: ‘U duhu se stavi u podzemlje i ne izgubi nadu.’ Od toga trenu držah svoj duh u podzemlju i gorio sam mračnim ognjem i žario od ljubavi za Gospodinom i tražio ga u suzama uzvikujući: ‘Kraj mi se približio, umrijet ću i prebivat ću u tami paklenog zatvora; tu ću

sam gorjeti i u čežnji za Gospodinom plakati: Gdje si, Gospodine moj, ti koga poznaje duša moja? I od te misli izvukoh ogromnu korist. Moj duh postade čist, a duša mi nađe odmor.”

To iskustvo podsjeća na jedno još starije, iskustvo sv. Ante Opata. Njegov životopisac sv. Atanazije piše:

“Kad se svetac zatvorio među zidine jedne napuštene utvrde, a to je izgledalo poput groba, mjesto se vrlo brzo pretvorilo u istinski i pravi pakao. Znanci koji su dolazili tražiti ga ... čuli su iznutra kao neko mnoštvo koje je bučalo i naričući urlalo. Ali kada je Ante, nakon dvadeset godina samoće, izišao van iz toga mjesta, izišao je kao iz nekog svetišta, uveden u otajstva i božanski ražaren Duhom Svetim ... Očitovao se točno onakav kakav je bio prije napuštanja svijeta. Njegove nutarnje vrline ostadoše u potpunosti neokrnjene, tijelo ne bijaše ni predebelo ni premršavo, izražaj mu ne bijaše ni rastužen ni nasmijan. Pred gomilom ljudi što ga iščekivahu ostao je neuzbuđen. Ostao je uvijek isti kao što je i bio. Dopustio je, ustvari, da ga vodi božanska logika te je tako njegov duh sačuvao uravnoteženost.”

To je novi čovjek koji pobjedonosno izlazi iz groba gdje je bio pokopan stari čovjek. Uskrišen je kao Krist Isus. Kao i za njegova Gospodina, dvadeset godina samoće za Antuna bijahu grob i podzemlje. I u toj je osamljenosti sazreo i osposobio se odmah govoriti o Božjoj ljubavi prema nama, ljubavi Boga koji ne poštedje ni vlastita Sina, nego ga prinese za sve nas. I po tome smo svi dobili mogućnost ulaska u Božji počinak.

To se ostvaruje po sakramentu krštenja po kome smo *“suukopani s njime... s nadom da ćemo s njime i uskrsnuti te postići vječni život”*, kako to ističe molitva ovoga dana. Ali se ne smije smetnuti s uma ni opomena iz Poslanice Hebrejima što se čita na današnji dan: *“Braćo, bojmo se da se, dok ostaje obećanje o ulasku u njegov Počinak, za koga od vas ne bi ustvrdilo kako je zakasnio.”*